

PAPP IGNÁC

Az általános államtanról

A tanulmány célja bemutatni deskriptív módszerrel az "Általános államtan" mint tudomány témáit, majd néhány témakör tartalmára koncentrálni, és végezetül következtetéseket vonni le.

1. Az "Általános államtan" témái

Általános államtani munkák már a XIX. században megjelentek Kanthoz és Fichtéhez kapcsolódóan. 1875-ben jelent meg *Bluntschli* Johann Kaspar: *Allgemeine Staatslehre* c. összefoglaló munkája. Ez a mű először az államtudományról, annak általános és különös részéről és módszereiről ír. Másodsorban kifejti az állam általános fogalmát, az állameszme és az államtan fejlődéstörténetét. Továbbá vizsgálja az állam alaptelteit az emberi és néptermészetben: a népet, a nemzetet, a társadalmat, majd az állam alapjait a külső természetben, így különösen a föld, az éghajlat, a vidék, a magántulajdon viszonyait, valamint az államok keletkezését és alakulását, illetve a hatalom-kényszer elméletét. Vizsgálja még az államcél, az államformák, a felségjog (az államhatalom és a szuverenitás), a kényszer, az állami funkciók és a hatalom elkülönülésének kérdéseit, valamint az állami hivatalnok jogait és kötelezettségeit. Bluntschli az alkotmányos monarchia híve volt, az államot élő organizmusnak tekintette, eszménye a nemzet, a képviselői, az alkotmányos állam.

A XX. században kiadott munkák közül kiemeljük az alábbiakat: *Jellinek* Georg: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin 1914; *Kelsen* Hans: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin 1925; *Heller* Hermann: *Staatslehre*. Leiden. 1943/34; *Nawiasky* Hans: *Allgemeine Staatslehre*. Einsiedeln stb. Bp. I-IV. 1955; *Krüger* Herbert: *Allgemeine Staatslehre*. Stuttgart stb. 1966; *Ermacora* Félix: *Allgemeine Staatslehre*. Bd. I-II. Berlin. 1970; *Zippelius* R.: *Allgemeine Staatslehre*. München. 1982; *Fleiner — Gerster* Th. *Theorie generale de L'etat* Paris. 1986; *Pertnbaler* Peter: *Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre*. Wien — New York. 1986. *Jellinek* könyvének első részében az államtan feladataival, módszereivel, történetével, az állam és a közvélemény, a gazdaság, a pártok, a nemzet, a nemzetközi viszonyok és az állam kapcsolatával foglalkozik. A könyv második része átfogja az államot mintényt, uralmat, vagy felsőbbiséget, az állam fogalmát, legitimitását, az állam céljáról szóló tant, az államok létrejöttét, történeti típusait, az állam és a jog kapcsolatát. A könyv harmadik része az állam

elemeinek jogi helyzetét, az államhatalom vonásait, az állam szervezetét, formáit, funkcióit és az állami kapcsolatokat jellemzi. *Nawiasky* először az általános államtan szerkezetét, a hármass államfogalmat (eszme, tény, jogi felfogás), az állam népét, a nép szerkezetét, a pártokat mutatja be. Foglalkozik továbbá az államterülettel, az államcélokkal—feladatokkal, az államszervezettel (a képviseleti testülettel és az államapparátussal—közszemélyzettel, az államhatalommal), a szuverenitással, az államformával, az állam típusával, haktásával, az államok szövetségével. Végül a jog és az állam, az állami szerv és az államok funkcióját, a jogállamot, az államok létrejöttét, bukását, változását, valamint az államkapcsolatokat elemzi. *Krüger* munkája mindenekelőtt a modern államok helyét elemzi Európában. Bemutatja a modern államok létrejöttének szellemi előfeltételeit, majd a modern államot mint törvényhozó államot. Foglalkozik az állammal mint (horizontális és vertikális) rendszerrel és mint a normák által meghatározott rendszerrel. Kifejti az államtudatosság tartalmát, hatását, létezési módját. Bemutatja a képviseletet, a hivatalokat és a hivatalnokokat, a törvényt, a képviselet hibás működését, majd a vezetőséggel foglalkozik. Jelentős helyet foglalnak el munkájában a politikai pártok, az egyesülések, a vállalatok, a közvélemény. Leírja a versensést mint a modern társadalom munkaelvét és struktúramodelljét, a társadalom normáit. Fontos része a munkának az állam és a társadalom (az alapjogok, az állam mint a társadalom védelmezője, segítője, az állam és a gazdaság) valamint a társadalom és állam viszonyának (pl. az állam legyőzése és pótlása a társadalom által) bemutatása. Végül a politikai, jogi és az igazgatási értékek, valamint az állam tevékenysége viszonyáról és feladatairól ír. Külön foglalkozik a jogállammal és a jóléti állammal, valamint az állami kényszer és az alattvalói engedelmség témáját vizsgálja. *Fleiner-Gerster* munkájában foglalkozik az állami közösség fejlődési szakaszaival. Az állam és az ember (emberi jogok) viszonyával. Az állam fogalmi elemeivel (nép, terület, szuverén hatalom), és a modern demokratikus állam szervezetével és formáival, valamint előzményeivel, azokkal ahol a parlament centralizálja a hatalmat — Anglia, Németország, Franciaország, Latin-Amerika; azokkal, ahol a szuverenitás megosztott — Amerikai Egyesült Államok, Svájc, és ahol az állam külső hatalmának szuverenitása érvényesül — Szovjetunió, Kína. Bemutatja a demokrácia eszméjét, a képviseleti demokráciát, a hatalmi ágak megosztását, a pluralista társadalom hatalmi centrumait, a politikai pártokat, az egyesüléseket, a tömegkommunikáció eszközeit, az állam és az egyház viszonyát. Végül az állam céljával, az állam védelmi és szociális feladataival, a feladatok állam és társadalom közötti megosztásával és felosztásával foglalkozik. *Pernthaler* bemutatja az államot mint történeti, szociológiai és normatív jelenséget, valamint az általános államtan mint tudomány jellegzetességeit. Foglalkozik a nép, nemzet és népcsoport (kisebbségek) politikai fogalmával, ismertetőjegyeivel, jogi védelmével, az állam céljával, feladatával, az államhatalommal, az államszervezettel és jogi szabályozásával, az államszervezettel és jogi szabályozásával, az államszervezet funkcióival, az állam formáival, a népszuverenitással, a demokráciával és intézményeivel (parlament, kormányzat, igazgatás, bírászkodás), a politikai pártokkal, az egyesülések és vállalatok államot

befolyásoló tevékenységével. Elemzi még a természetjogot, az ellenállási jogot és korlátozásának formáit a jogállami demokráciában, valamint az emberi jogokat és azok védelmét. Összefoglalja a marxista állam- és társadalomelmélet és a neomarxizmus jellemzőit, az állam és társadalom összefüggéseit, valamint a federalizmust, a szövetségi állam és az autonómia jellemzőit.¹

2. Az általános államtan nébány kiemelt témakörének tartalma.

Ennek keretében bemutatjuk: A. az általános államtan mint tudomány jellemzőit; B. az állam, mint egység felfogását és kapcsolatát a demokráciával, a legitimációval; C. az állammal és az állami feladat általános vonásait; D. a szervezett társadalmat, mint demokratikus infrastruktúrát.

ad A. Az általános államtan nem államfilozófia, nem empirikus államtudomány, hanem normatív orientáltóságú, az alkotmányjog intézményivel (alkotmánytan) és a jogilag szabályozott állami tevékenységgel foglalkozik. Az államot egy konkrét ország népe termékének fogja fel. Kiindul az államfilozófiából, ahol az állam "léte" (ontológiája) realitása áll a központban, de foglalkozik az állam metafizikájával (az állam eszméjével önmagában) és végül az állametikával (amely a helyeset, az értékeset nézi az államban). Az államfilozófia az állam lényeges jellegének és intézményeinek megértéséhez szükséges, a gondolati előfeltételeket és az általános összefüggéseket szolgáltatja az általános államtanhoz. A politikatudományok is foglalkoznak az állammal és így sok közös dolog és átfedés van az általános államelmélettel, de módszertanilag attól mégis

¹ *Pernthaler* i.m.: 15-25. p. *Kilényi Géza*: Az államszervezet az alkotmányban (Alkotmány és alkotmányosság. Szerk.: Kovács István. Bp., 1989. 96. s a köv. p.) c. tanulmányában azt írja, hogy őszintén szembe kell nézni alkotmányunk államelméleti (illetve általános államtan) alapjaival és leszögezni, hogy "jogi, államelméleti" (tani) kérdések dolgában van mit tanulni a polgári berendezkedésű országoktól, és keresni kell a leendő államelméleti (államtani) koncepció alapjait. *Kilényi Géza* i.m.: az országgyűléssel összefüggésben megállapítja, hogy annak nincs korlátlan hatalma (még ha hatalmat a néptől származtatja is), ugyanis az országgyűlés ne bíráskodjék, ne gyakorolja a végrehajtó hatalmat, ügyészégi funkciót se látson el, mert ezek nem feladatai. Nem lehet ugyanis egyszerű munkamegosztásnak tekinteni az állami szervek közötti feladatmegoldást. Majd rögzíti a hatalommegosztás általános jellemzőit *Montesquieu* alapján, melynek két elemét hozza előtérbe: 1) Nem lehet ugyanazon személyzetben vagy ugyanabban a testületben egyesíteni a törvényhozó és végrehajtó hatalmat, mert akkor nem lenne szabadság, mivel attól lehetne tartani, hogy az ilyen uralkodó, vagy az ilyen testület zsarnoki törvényeket hozna és azokat zsarnoki módon igyekezne végrehajtani; 2) Nem lehet szabadság akkor sem, ha a bírói hatalom nincs elválasztva a törvényhozó, valamint a végrehajtó hatalomtól. Ha ugyanis a bíró törvényhozó lenne, az állampolgár élete és vagyona feletti hatalma önkényes lenne. Ha ugyanis a bírói hatalom végrehajtó hatalom lenne (vagy hozzá lenne kapcsolva), a bíróság elnyomó hatalom lenne. Ebből a fejtegetésből az adódik, hogy az említett hatalomnak kölcsönösen egymás korlátjaiként kell jelentkezniük, hogy ne legyenek korlátlan vagy korlátozhatatlan hatalmak. (Vö. *Schmidt Péter*: A hatalom megosztása és a politikai rendszer. Magyar Nemzet 1989. szept. 7. Visszhang)

elhatárolandó, mert a politikatudomány az állam jelenségeit pl. a parlament szakmai összetételét tisztán empirikus tudományként elemzi, vagy pedig a választási magatartást társadalmi vagy gazdasági kritériumok alapján analizálja.

Vannak továbbá empirikus államtudományok is, amelyek az állam részaspektusaival, intézményeivel, folyamataival foglalkoznak. Ide sorolhatók pl. az empirikus társadalomtudomány: a szociológia, a közgazdaságtan, a jogtudomány, az antropológia, az szociálpszichológia, a kommunikációs és a szervezéstudományok.

Az általános államtan felhasználja az államfilozófiai ismereteket és az empirikus államtudományokat is, hiszen azok élkül nem lehet az általános államtannal foglalkozni. Az általános államtan azonban megkísérli integrálni az empirikus államtudományok eredményeit.

Az általános államtan az általános és az integrált szemléletmódot követi, módszerként se nem tisztán a deduktív, se nem tisztán az induktív módszert fogadja el, hanem mindkettőt, hiszen a vizsgáló tekintete ezeket illetően állandóan ide-oda vándorol.

Az általános államtan erősen jogi normatív irányultságú, elismeri az alkotmány központi szerepét az állami életre, hiszen a modern állam tipikus módon alkotmányos állam és ahol jogilag kötött az államhatalom. Nem kétséges azonban, hogy más módszerek is felhasználhatók így pl. az institutionális módszer, amely lehetővé teszi a stabilitás és a változás közötti feszültség (mint az állam viszonylagos önállóságának egyik vonatkozása) vizsgálatát az állami intézmények életében.

A formálopozitívista nézet teljesen elválasztja az általános államtant az alkotmányjogtól. Abból indul ki, hogy a jog tartalmát kizárólag pozitív jogi rendelkezésekből lehet megismerni, és értelmezni, nem kell tehát hivatkozni teoretikus modellekre, és felfogásokra. Ezzel szemben megállapítható, hogy ha nem lenne a demokráciáról, a jogállamról előzetes teoretikus felfogásunk, nem is ismerhetnénk el azokat, mint olyanokat és nem is tudnánk azokat összefüggésbe hozni az alkotmánytörvény létrehozásával. Tudni kell tehát, hogy mik pl. egy valódi demokrácia alapjai, hogy elismerjük az alkotmány jogi rendelkezéseit.

A történeti-pozitívista felfogás is igyekszik elválasztani az általános államtant az alkotmányjogtól. Abból indul ki, hogy az alkotmányjogi fogalmakat és intézményeket történetiségében úgy kell értelmezni, hogy azt a történeti alkotmányozó értelmezte, az érintett rendelkezés kibocsátása idején. Ha pedig az általános államtan fogalmáról van szó, a történeti forrásokra (pl. tankönyvre vagy elméleti értekezésre) kell hivatkozni, mert abból kitűnik, hogy az alkotmányszabály megalkotója hogyan értette az adott fogalmat, és hogyan akarta azt használni, még akkor is, ha az uralkodó általános államtanok mások lennének. De itt elméletek és fogalmak történetileg zárt "kánonját" lehetne felhasználni, ez a nézet azonban az alkotmány tartalmának stabilitását és az alkotó szaktekintélyének biztosítását, fenntartását célozza és az általános államtan és az alkotmányjog megengedhetetlen különbségeihez vezetene, sőt az alkotmány legitimitásának válságát válthatja ki. Le kell szögezni, hogy minden alapvető alkotmányfogalom elméleti koncepciókon nyugszik, ezek szolgálnak

alapul az alkotmány kidolgozásához. Természetesen az alkotmány fogalmait lehet értelmezni pl. az európai állami és társadalmi rend hagyományai alapján, de egyes nemzeti és regionális hagyományok alapján és a sajátos kormányzati rendszer alapján is. Azonban az alkotmány előzetes értelmét lényegében az általános államtan alapismeretei határozzák meg, ily módon az általános államtant az alkotmányjogba való általános elméleti bevezetésnek kell tekinteni.

Az általános államtan, továbbá a hegeli és a marxi dialektikus gondolkodást teszi magáévá, így a történetiséget, a megismerés társadalmi meghatározottságát, az ellentmondások megszüntetve megőrzését, az elmélet és a gyakorlat egységét, a normatív és a logikai szempontokat.

ad B. Az általános államtan szerint az állam egység (entitás), amely az egyének kapcsolatainak sokaságából jön létre. Az állam egyrészt *szociológiai egység*, azaz státusok és szerepek illetve foglalkozások összessége, amelyek jogilag szabályozottak. Az állam tehát úgy viselkedik, mintha létezne, és annyiban áll fenn, amennyiben az államot jellemző képeknek van megvalósulási esélyük, mivel az emberek értékorientációját empirikusan meg lehet állapítani, ezért az állam szociológiai realitása, illetve szerepvárási rendszer. Az állam továbbá *normatív egység* is. Azaz létezik jogi államfogalom is. Az államhatalom pedig egy jogilag korlátozott kényszererőszak. A jog azonban nem tesz egy történetileg kialakult rendszert állammá, csupán hozzájárul ahhoz. A normatív elmélet nem áll távol a szociológiai szemlélettől, mert itt is lényeges szerepet kapnak a közhatalmi viszonyok, az állam továbbá nemzetközi jogi értelemben akkor adott, ha egy jogrendszert saját alkotmányára alapján építenek ki, de ehhez szükségesek az állam jogon kívüli aspektusai.²

Az államot továbbá mint egészet folyamatként is lehet definiálni, és a politikai és jogi rend létezési módjának dinamikus kapcsolataként kell felfogni. Az állam egysége annyiban valós, amennyiben az emberi cselekedetek újból megteremtik, vagyis realitása aktualitásában rejlik.

Az állam tehát szociológiai szempontból egy területen lakó emberek szövetségi egysége és területi felségjoggal rendelkező jogi személy, jogi szempontból (G. Jellinek). Az állam továbbá komplexen tagolt egység (F. Ermacora). A rendszerszemlélet szerint pedig az állam komplex és dinamikus politikai-jogi rendszer egysége.

Az államnak tehát mint egységnek vannak alkotó elemei. Ezek:

1. a nép (az állam polgárai),
2. a terület,
3. a szuverén közhatalom,
4. az államszervezet.

A továbbiakban bemutatjuk ezen alkotó elemek általános jellemzőit.

ad 1. Az *állam népe* nem mint etnikai egység szerepel, hanem mint az állam megalkotója, polgára, bár kétségtelenül felvethető a népnemzet etnikai fogalma is. A nép, népcsoport, nemzet ismérvei;

² *Permbaler*: i.m.: 28. p., 38-43. p. *Gerster*: Az államot kissé túlzóan jogi entitásnak nevezi: Vö: i.m.: 145. és köv. p.

a) a leszármazási közösség, b) a közös nyelv, c) a közös vallás, d) a közös történelem, e) a közös terület, f) öntudat és akarat az identitáshoz. Beszélhetünk továbbá nép-nemzetállamról, többnépű-nemzetiségű szövetségi államról (többnemzetiségű állam), területi autonómiáról és etnikai régiókról és etnikai személyi autonómiáról.³

ad 2. Az állam területét meghatározzák a területi- földrajzi sajátosságok, a kialakult államhatárok, a terület nagysága. A modern államnak törvényei, területén korlátlanul érvényesülnek. Itt vethető fel az állam területi felségjogainak korlátozása: a nemzetközi folyók, tavak, a parti tenger és a csatlakozó övezet, a kontinentális talapzat, a beltenger, az egyes tengerszorosok, tengeri csatornák, a légitér, az északi- és déli sarkvidék.⁴

ad 3. A szuverén állambatalom az, amely érvényesíteni tudja törvényeit egész területén, s ez a szuverenitás ismertető jegyein keresztül jelenítődik meg. Van aki a szuverenitást azonosítja a hatalommal, van aki belső és külső hatalomról beszél, van olyan felfogás is, hogy az államhatalom testi kényszerhatalom. Az alkotmányos, demokratikus szociális jogállam az államhatalmat (kényszert, erőszakot) egy jogilag rendezett eljárásban fejt ki, melynek hordozója a nép. Az államhatalom legitimitása is fontos. Különösen az államhatalom (kényszer, erőszak) korlátainak problémája, pl. bírói jogvédelemmel, de korlátozásának mértéke is. Aki a hatalmat gyakorolja az államban, joga van kormányoznia. Igen fontos kérdés továbbá az államhatalmi ágak szétválasztása, dogmatikájának kifejtése.⁵

ad 4. Az állam szervezetét hozzá kell tenni az állam előbbi elemeihez.⁶ Államszervezet nélkül az állam nem tud működni, nem tudja hatalmát

³ *Pertbaler*: i.m.: 35. és a következő p. Az állam népével összefüggésben *Gerster* leírja azok kialakulási feltételeit és a népet mint érzelmi közösséget tekinti, majd az állami közösség feltételeit a szolidaritásban látja. Bemutatja továbbá a külföldiek, a faji, az etnikai kisebbség helyzetét: i.m. 161-162. p.

⁴ Különösen *Gerster* fejtegetései érdemelnek figyelmet, aki foglalkozik még más államokhoz való csatlakozással, a terület bekebelezésével is. Beszél továbbá a tekintély eredetéről, az uralom és a hatalom elkülönüléséről, a centralizáció és a decentralizáció kérdéseiről stb. (Vö. *Gerster*: i.m. 165-174. p.) *Nagy Károly*: Az államterület és a nemzetközi térségek. Nemzetközi jog. Tankönyvkiadó, Bp. 1989. 81-115. p.

⁵ *Pertbaler*: i.m. 111-120. p., korábban az állam szuverenitásának relativizmusáról ír. Vö: még *Gerster*: i.m. 174-232. p., ahol leszögezi, hogy az állam és egyház dualizmusa a szuverenitás fejlődésének feltétele. Elemzi még *Bodin* szuverenitás doktrínáját. Külön foglalkozik a szuverenitás felosztásával (van ugyanis jogi-, politikai, abszolút és relatív, negatív és pozitív, külső és belső szuverenitás). Vizsgálja a népszuverenitás és az állam szuverenitásának problémáit, a hatalom és a szuverenitás összefüggéseit, az állam és a jog legitimitációját, majd leszögezi, hogy azok eredete a népben van. Végül a belső (a föderatív állam) és a külső szuverenitást elemzi, itt foglalkozik a nemzeti és a nemzetközi jog viszonyával, az államok egyenlőségével, a konfliktusok nemzetközi szabályozásával, a szupranacionális szervezetekkel és az ENSZ általános kérdéseivel.

⁶ *Gerster*: i.m. 155. p., ahol részletesen kifejti a hatalmak elválasztásának elméletörténetét, dogmáját, majd a törvény (a jogszabály) és a hatalmi ágak elválasztásának

gyakorolni. Az állam szervezetének illetékességét és hatáskört kell biztosítani, hogy képes legyen az államot mind belül, mind kívül képviselni. Természetesen az államszervezet történetileg fejlődött ki, és a modern államszervezet a kormányból, a jogszolgáltatásból, a közigazgatásból, a parlamentből, a köztársasági elnökből (királyból), az alkotmánybíróságokból, az önkormányzatokból áll. A racionális államszervezet előformái a katolikus egyházban, a római jogban, a városokban fejlődtek ki, és ezekből vették át a szervezet két alaptípusát: a hierarchiát és a szövetséget, az állami szervek jogi formáit, típusait, a hivatalnokrendszert, amelyeket absztrakt szabályok (jogi szabályok) szerint működtetnek és mint személyek és anyagi elemek összességéként jelentkeznek, de jogi formát is felvehetnek, azaz jogilag kötötté válhatnak. Az állam legfelsőbb jogi normája az alkotmány. Az állam politikai-jogi szervezet, illetve hivatalok rendszere. Az állam felfogható intézményként is. Az államszervezetnek van jogi rendszere is, ugyanis a szabályozásnak biztosítani kell azok belső hatékonyságát és jogilag be kell határolni az államnak a polgárokkal szembeni rendeltetését.

Az *államforma* felfogása szoros kapcsolatban van az államszervezet kérdéseivel. Hagyományos értelemben monarchiáról, arisztokráciáról, és demokráciáról beszélhetünk, mint államformáról. A demokratikus államformához soroljuk a parlament felségjogát, mint a nép felségjogát. A monarchiához számítjuk az alkotmányos monarchiát a parlamenttel és a miniszteri felelősséggel, ahol a monarchia a parlament által meghatározott funkciókkal bír. Köztársaság azonos a szabad állammal, a többség és a sokaság uralmával, a közvetlen és képviseleti demokráciával, illetve parlamentti, vagy prezidenciális formában valósul meg. Van még diktatórikus, autoritárius (önkényes), totalitárius (korlátlan hatalmon alapuló), és oligarchikus (egy csoport hatalmán alapuló) államforma.⁷

Az államszervezettel összefüggésben tehát a *demokrácia* is államforma, ahol az állami szuverenitást vagy hatalmat a nép gyakorolja. Megjegyzik azt is, hogy a népszuverenitás elvének megvalósítása az államszervezet egyik legnehezebb feladata, az emberi-állampolgári jogokkal összefüggésben. Az újkori demokrácia már kezdettől fogva (XVIII. század) mint alkotmányos állam

összefüggéseit elemzi: *Pernthaler*: i.m.: 158-164., 178-188. p. A hatalmi ágak elválasztásának kérdéseit Hans Kelsen is elemezte. (Vö. Hans Kelsen: General theory of law and state. 1943. 269-283. p. Kiss Barnabás: Az államszervezet az új alkotmányokban (Nyugat-Európa legújabb alkotmányai) Bp. 1990. c. munkájában, 55-69. p. az alkotmányos alapelveket sorolja fel. Ezek: a nép (nemzet) szuverenitás, a hatalmi ágak elválasztása és a kormányforma. Valóban fontos ezen fogalmaknak a tartalmi kifejtése. Fontos még a parlament, az államfő, a kormány és a közigazgatás, valamint a bíróság jogi szabályozása is. Felvethető a külön közigazgatástan kérdése is.

⁷ *Gerster*: i.m. 248-254. p., ahol Arisztotelesz osztályozásával foglalkozik, és kiemeli az állam szuverén hatalmi jellegét: *Pernthaler*: i.m. 188-194. p. Helyesen húzta alá Kovács István, hogy ma Nyugat-Európában egy jól elrendezett demokratikus-szociális jogállam az uralmon levő politikai erők célkitűzése, amelynek a realizálódásában az alkotmánynak szerepe van. (Vö. Állam- és társadalom az új alkotmányban. Nyugat-Európa legújabb alkotmányai 1990. 49-50. p.)

létezett. Az alkotmányos állam és a jogállam gyökerei azonosak, ugyanis emberi alapjogok és hatalommegosztás nélkül egy alkotmány nem alkotmány, ezekkel érvényesülhet ugyanis "a rule of law", a jog uralma. A jogállami demokráciát mindenekelőtt a hatalom megosztásának és az állami cselekvés jogi megalapozásának formájában kell megvalósítani. Természetesen a demokrácia fogalmát különböző értelemben használják. A liberális demokrácia lényegéhez tartozik a politikai alapjogok (pl. a szabad választások), a többpártrendszer és a képviseleti elv. De beszélnek a demokráciáról mint általános társadalomszervező elvről is (pl. a gazdaság is lehet demokratikusan szervezve). A demokrácia kötődhet azonban a totalitárius uralkodáshoz is, mint direkt demokrácia. Olyan felfogás is van a demokráciának, amely a képviseleti demokráciát teljesen elutasítja és azt a kis csoportokba helyezi át.⁸

Az állami szerv és tevékenysége demokratikus legitimitációját illetően beszélhetünk *politikai legitimitációról*, amely a népi döntést, a közvetlen választást, a közvetett választást foglalja magában, beleértve az elárendelt szerveket és az autonómiát is. Az állami szerv és tevékenysége demokratikus legitimitációját illetően továbbá beszélhetünk *jogi legitimitációról* is, amely jelenti az állami szervek alkotmányos és törvényes kötöttségét (pl. az egyén szabadságába és tulajdonába való beavatkozás csak törvényes felhatalmazás alapján lehetséges, a jogvédelem elvénél érvényesülésével illetve az összes közigazgatási cselekmények csak a törvény alapján mehetnek végbe. A pénzügyi legitimitáció is fontos, amely a parlamenti demokráciában a törvényi (költségvetési) előírások alapján mehet végbe. (pl. adókvetés, vagy pénzkibocsátás).⁹

ad C. Az állami célok és az állami feladatok bemutatása során azok értelmére és fejaira koncentrálunk. Az általános államtan azonban nem határozza meg azok fogalmi lényegét, csak fajairól beszél.

a) *Vannak etikai-normatív államcélok.* Ebben az esetben az állam tevékenysége az állampolgárok erényeinek, vallásainak, boldogságának biztosítására irányul. Platon és Arisztotelész szerint az állam célja az, hogy az embereket erényre nevelje. Ma azonban az etikai államcélok állami eszközökkel történő kikényszerítése, vagy az államvallás deklarálása idegen az embertől. Éppen ezért az állam jogrendjének kell igazodni az erkölcsi és vallási fogalmakhoz. A középkorban a közjót emelték ki államcélként, vagyis a "bonum commune"-t. Rawls a közjót az igazságossággal kapcsolja össze.

b) *Vannak utilitarista (baszonelvű) normatív államcélok.* Ebben az esetben az állampolgárok gazdasági, szellemi jólétét, illetve a legnagyobb jólétet

⁸ *Pertbaler*: i.m. 201-206. p., 194-197. p. *Gerster* pedig részletesen foglalkozik a demokrácia eszméjével, a képviseleti demokráciával. Vizsgálja egyrészt a demokratikus többségi döntést, mint az igazságosság védenségének elemét és a konfliktusok elsimításának lehetőségét, másrészt az államhatalom legitimitációját elemzi, majd foglalkozik a direkt demokrácia előnyeivel és korlátaival, a képviselet eszméjének fejlődésével az angoloknál, a franciáknál, a németeknél, az USA-ban és Svájcban. (i.m. 330. s. következő p.)

⁹ *Pertbaler*: i.m. 227-232. p.

kell biztosítani az államnak a társadalom irányításában. Már Pareto beszélt a "jóléti optimumról" illetve J.S. Mill is beszélt a lehető legnagyobb számú ember jóléti maximumáról, mint államcélról. Meg kell említeni, hogy napjainkban a jólét biztosítása az állami beavatkozás legitimitációjául is szolgál.

c) *Vannak behatárolt és limitált normatív államcélok.* Ezeknek az állampolgárok cselekvési lehetőségeit a törvényekben biztosított szabadságjogok érvényesülésének biztonsága mellett kell korlátozni. Ez a nézet a liberális jogállam koncepciójában jelentkezett, célja az alapvető emberi jogok védelme.

d) *Van, amikor a szabadság biztonságát jelölik meg államcélként.* Ebben az esetben az állam magasan specializált jogrendi és jogvédelmi képződmény, a társadalmi konfliktusok megoldására. A modern államnak ugyanis hatalmi monopóliummal kell rendelkeznie és magának kell eldönteni, hogy még rajta kívül ki rendelkezhet legitím hatalommal. (pl. tilthatja az önvédelmi szervezeteket, a löfegyverekkel, a robbanóanyaggal kapcsolatban törvényben rendelkezhet, továbbá igyekszik a külföldi terroristák beavatkozását megakadályozni.) Ilyen módon lehet ugyanis a belső konfliktusokat feloldani.

e) *Államcélként jelentkezik a gazdaságirányítás és a szociális irányítás* is, ahol az állam gazdaságpolitikája a magáncél egyensúlyi és növekedési feltételeinek megteremtésére irányul. Az állam cselekvő vagy jóléti állam és mint szociális állam egyrészt meghatározhatja a pénz, az ár, a hitel, az adópolitikát, a kereskedelmi politikát, a közlekedés és a környezetvédelem feltételeit, ár- és bérkérdésekben dönthet szociális partnereivel együtt. Létrehozhat továbbá gazdasági és biztosító társaságokat, átvállalhatja a foglalkozáspolitikát és a szociálpolitikát, továbbá a szociális válságkezelést (pl. válságintézményeket, munkanélküli hivatalt, családvédelmi hivatalt létesíthet) a válság megoldására.

f) *A technikai fejlődés biztosítása és a környezetvédelem és -alakítás* is szerepe, mint *államcél*, ahol az állam tevékenysége egyrészt a technikai előrelépések biztosítása, amely erősíti az államot, másrészt a technika felhasználását és szerepének kijelölését maga határozza meg. Továbbá a természetes alapanyagok (olaj, víz, fűtőanyag) korlátozottsága, az abból fakadó egészségügyi, biztonsági veszélyek, környezeti katasztrófák előtérbe állították a természet és környezetvédelmet, a károsodások megelőzésére és a keletkezett károsodások helyreállítására.

g) *Vannak kulturális államcélok* is, amelyek főként a kulturális tehetségek, tevékenységek védelmére és szervezésére korlátozódnak. A kultúrpolitika irányulhat a szabad művészet és szabad tudományos munka biztosítására, a cenzúra eltörlésére, a szabad sajtó, rádió, tv működésének jogszabályokkal történő biztosítására.¹⁰ Beszélnek még "imperialista"

¹⁰ *Permbaler*: i.m. 87-92. p., *Gerster*: i.m. 435-442. p. *Tóth Károly*: Az alapvető jogok szabályozása az új alkotmányokban (Nyugat-Európa legújabb alkotmányai. Bp. 1990. 74. p.) c. munkájában írja, hogy az államcélok közé a jogok érvényesítését és védelmét is felveszik, így kötelezettséget vállalnak betartásukra.

államcélról, amely alatt pl. az államterület növelését is értik, ez azonban ma a nemzetközi jogban nem megengedett.

Az állam céljával összefüggésben leszögezzük, hogy az állam van az emberért, és nem fordítva. Így az állam céljait nem lehet mellőzni, sőt alkotmányos rögzítésük is fontos.

b) Az állam fő feladatainak vizsgálata nem azonos az állam céljainak vizsgálatával, hanem az állam tevékenységének általános-közös vonásait fogja át. Az állam, az államszervezet elsődleges feladata a döntési folyamatok irányítása, és a rendezettség biztosítása az államakarat szuverén képzésével.

Beszélhetünk az állam védelmi feladatairól és szociális feladatairól¹¹ mint fő feladatokról.

a) Az állam védelmi feladata kettős. Egyrészt külső védelem, másrészt belső védelem. A külső védelem Humbold szerint a külső ellenséggel szembeni biztonság, vagy az ország függetlenségének, szuverenitásának megvédése. Az ENSZ alapokmánya ma már nem engedi a támadást, csak a védelmet katonai eszközökkel. Ma a külkapcsolatok területén a béke, a szolidaritás megvalósításában kell kifejteni a tevékenységet. Ez elérhető az emberi állampolgári jogok tudatosításával, a nemzetközi szervezetekben való együttműködési hajlandósággal, az igazságosabb nemzetközi kapcsolatok kiépítésével.

A belső védelem szintén Humbold szerint az emberek maguk közötti biztonságának védelme, vagyis a polgárok megvédése a belső veszélyekkel szemben (a rablóktól, a tolvajoktól), és a közrend tiszteletben tartatása. A rendőrség, a lakosság és a kormány védelmezője is. Van specifikus rendőrség is (pl. FBI), de vannak közúti, bűnügyi rendőrségek is a lakosság érdekében, továbbá rendészeti hatóságok is. A gazdasági rendőrség fellép a feketepiac kifejlődése ellen, a kereskedelmi rendőrség pedig fellép az egészségtelen élelmiszerek árusítása ellen. Az államnak ügyelni kell arra, hogy egyeül az állam legyen kompetens a védelmi feladatok ellátásában, de az állam sem folyamodhat önkényes módon a kényszerítéshez, mert ez tekintélyének szétrombolásához vezet.

b) Az állam szociális feladatai sokrétűek. A mai polgár sokkal erősebben függ a közösség védelmétől, mint a régebben élt emberek. A liberális államok arra szorítkoznak, hogy csak azokat a feladatokat teljesítsék, amelyeket senki más nem végezne el, ha maguk az államok nem csinálnák (pl: útépités, vasútépités, posta, telefon és iskolák létrehozása.) Az államnak sommásan a következő szociális feladatokat kell teljesíteni az európai országokban:

1. Az emberek létének biztosítása, a család védelmének támogatásával, az élet természetes alapjainak biztosításával (víz, levegő, talajvédelem), a balesetek, a betegségek, az öregség, a rokkantság pénzügyi következményei elleni védelem. Munkanélküliség biztosítás. minimálbér szavatolása, egészségügy

¹¹ Gerster: i.m. 442-s köv. p., 459- s a köv. p. Érdekes fejtegetést találunk a társadalom és állam közötti feladatok elkülönülése, felosztása kérdéseinek vizsgálatával kapcsolatban, különösen az igazságossággal mint méltányossággal összekapcsolva.

és kórház működtetése, a szociális segély biztosítása, természetesen a szociális tevékenységében az államnak a középútat kell megtalálni.

2. Az emberek kibontakozási lehetőségeinek biztosítása, a szabadság és a tulajdon védelmével, a nevelés és oktatás feladatainak teljesítésével (az általános iskola és a szakmai és az egyetemi képzés, oktatás), de a továbbképzés, a felnőttoktatás biztosítása, a tudományos kutatóintézetek fejlesztése, az adatvédelem, a művészi alkotás biztosítása is. Természetesen ezekben más kulturális és vallási társaságok is közreműködnek.

3. Az emberek vitás ügyei szakszerű eldöntésének biztosítása, jól tagolt jogrendszer kiépítése, amely gyorsan és olcsón dolgozik, rendkívül fontos. Biztosítani kell továbbá az államnak a harmonikus együttélést a gazdaság területén. Fontos még a közművek, utak, vasutak kiépítése. De támogatni kell a létükben veszélyeztetett gazdasági ágakat, a különböző vidékeket, a versenyképesség biztosítása céljából. Fontos a vagyon és a jövedelem újraelosztásban is közreműködni, és a lakosság jólétének megőrzése az általános gazdasági növekedés elősegítése és az ország ellátásának garantálása.

A fent említett változatos feladatok ellátásához az államnak személyzetre, pénzre, információra stb. van szüksége, hogy ellássa azokat. Ebben természetesen szerepet játszanak a közigazgatáson kívül a bankok, a magánvállalatok, és rendelkezni kell hozzá vagyonnal és információval. Megállapítható az is, hogy a sokrétű feladat az állam túlzott igénybevételéhez is vezethet, így szükséges a reprivatizáció.

ad D. A szervezett társadalom mint demokratikus infrastruktúra jelentkezik, amelyben szerepet játszanak a politikai pártok,¹² a tömegkommunikációs eszközök¹³ az egyházak¹⁴ és más egyesületek (szövetségek).

A *politikai pártok* a felvilágosodásban, a liberalizmusban és a parlamentarizmusban gyökereznek. A politikai mozgalmak alábbi főbb típusai alakultak ki: szabadkőműves társaság, a titkostársaságok, a diákegyletek, az olvasótársaságok. Az európai demokráciában a politikai pártok fejlődése egyrészt az említett társaságokra vezethetők vissza (így például: Anglia, Franciaország, Svájc, stb.). Németországban, Ausztriában, Olaszországban és máshol viszont a polgár mint demokrácia hordozója sohasem fejlődött ki. Másrészt tartós pártszervek a parlamenti frakciókból alakultak (Anglia, Franciaország). A plurális demokrácia a politikai pártokat az állammal intenzíven összekapcsolta.

A politikai pártoknak három lényeges ismertető jele van:

1. van szervezete,
2. van programja,

¹² *Pernthaler*: i.m. 302-s köv. p., ahol kifejti álláspontját a gazdasági szervezetek befolyásoló tevékenységgel is. *Gerster*: elemzi a pártok eredetét és helyét a parlamenti demokráciában, a választási rendszerben, és foglalkozik az egyesületekkel is.

¹³ *Gerster*: i.m. 413-423. p.

¹⁴ *Gerster*: i.m. 413-433. p.

3. van politikai befolyása a politikai akaratképzésben.

ad 1. A *szervezettel összefüggésben* megállapítható, hogy a pártnek van integráló és stabilizáló funkciója, figyelembe véve tagjait, választóit, színpatizánsait, és egy képviseleti modellt alkot. De nem csak belső, hanem külső funkciója is van, amely a parlamenti rendszerben hatalomfenntartó és növelő funkció, ugyanis integrálja a megválasztott képviselőket, ehhez pártapparátust hoz létre. Beszélhetünk: a) káderpártról, ahol a hangsúly a pártapparátuson van, a pártmunkát szakértők végzik; b) Tagsági pártról, ahol a pártmunkát a tagok intenzíven végzik, és ennek alapján szereznek állami pozíciókat; c) néppártokról, amelyek a társadalom minden rétegében szerveződnek, ahol a pártbázis elidegenedhet a pártvezetéstől, ahol az állam, a nép és a párt azonosulhat és a párton kívül semmiféle befolyásolási és alakítási lehetőségek nem léteznek.

ad 2. A *párt programját illetően* annak alakító hatására hívják fel a figyelmet, ha ugyanis a párt hatalomra jutott, ez más pártoktól elhatárol és a saját párttagság identifikálódását teszi lehetővé. A pártprogram magába foglalja a párt politikai értékeit és vannak a) világnézeti pártok (pl. vallásos pártok); b) érdekpártok (pl. a gazdák pártja); c) osztálypártok (pl. a marxi munkáspártok, amelyek parlamentáris utat vagy a proletárdiktatúra útját járják); d) kisebbségi pártok (amelyek minden osztály vagy réteg érdekeit meg kívánják nyerni); a) gyűjtőpártok (amelyek szintén minden réteget meg akarnak nyerni.)

ad 3. A politikai pártok *részt vesznek a politikai akaratképzésben*, a jép politikai akaratát szervezik és formálják, azt az akaratot, melyet minden kormánynak biztosítani kell. Ezt az alkotmány is kifejezi, így döntő befolyást gyakorolnak a parlamentben, az alkotmánytörvény és a törvények meghozatalára. Fontos a többségi választás a parlamenti rendszerben. A politikai pártok mint kormánypárt (pártok) és ellenzéki pártok működnek. Az elnöki rendszerben a párt befolyás a törvényhozásra szorítkozik, és a kormányzati folyamat meg van osztva a szövetség, a tartomány és a községi szintek között. Vannak a nagypártok mellett csak községi és regionális szinten működő pártok, és olyan pártok, amelyek nagy súllyal a szakszervezetek önkormányzataiban működnek, de vannak úgynevezett forradalmi pártok és parlamenten kívüli pártok is. A liberális demokratikus alkotmányok a politikai pártokat az állam kormányzati rendszerétől meghatározott távolságban tartják. A totális rendszerben a politikai pártok tulajdonképpen irányító államszervezet, mert az állampárt az államapparátus felett teljesen rendelkezik, amit a liberális alkotmányrendszerben a nép megakadályoz, vagy megnehezít, és mert az állampárt ellenőrzi az összes többi párt alkotmányos legitimitását és megakadályozza a különböző politikai irányok közötti szabad ütközést. A XIX. és a XX. század elején voltak olyan álláspontok, hogy a politikai pártokat egyáltalán nem kell az alkotmányban szabályozni, mert az maga is "társadalmi berendezkedés". Ma inkább az a vélemény, hogy az alkotmánynak szabályozni kell a pártok helyzetét, és funkcióit, mert a politikai párt a demokrácia jelentős része, ami azonban az alkotmányellenes pártok elismerésének és betiltásának

problematikájával terhelt. Fontos kérdések, hogy az állam a politikai pártok alapításának szabadságába, célkitűzésébe, szervezetébe meddig avatkozhat bele, ami felveti a *pártok rendszerének, (jogi szabályozásának)* kérdését. A politikai pártok jogilag lehetnek egyesülések, társaságok és így külső- és belső jogviszonyainak megítélésére a rendes bíróság illetékes. A politikai pártok továbbá lehetnek közjogi szervezetek, amikor funkciójuk, szervezetük stb. szabályozására párttörvényre van szükség. Az összes demokratikus államok természetesen tartalmazznak szabályozást a politikai pártokkal kapcsolatban, pl.: a választási törvényben, a kormányban való részvételt illetően; a párt pénzügyeivel kapcsolatban, de alapításukra, tevékenységükre, szervezetükre alkotmányjogi szabályoknak vannak alávetve, és különböző eljárások tömege vonatkozhat a politikai pártokra, amelyek nem tekinthetők egyszerűen magánjogi egyesüléseknek.

A politikai pártok az alkotmányokban nem egységesen és hasonlóan szabályozottak jogilag. Szabályozásra kerülhet 1. a párt megalakulása, de ez sohasem éri el, mint egyesülés, az állami szerv státusát, 2. a választás és a választási propaganda, amit részben az alkotmány, részben a választási rendszer határoz meg. A pártoknak ugyanis igényük van, hogy szerepeljenek a hivatalos szavazólapon, megilleti őket a részleges költségpótlék, továbbá az, hogy képviselőket jelöljenek, hogy az alkotmánybíróság előtt megtámadhassák a választásokat.

A parlamentben képviselt kvázi állami szerveknek nevezik, ahol ugyanis frakciókban tevékenykednek és ellenőrzik a kormányt. Igényük van továbbá pénzügyi támogatásra is. A képviselők bizonyos távolságban vannak az őket küldő pártoktól, ugyanis a néptől szerzett mandátumukat nem veszíthetik el a politikai pártok rendszabályai alapján. Az is igaz, hogy a kormánypárt és az ellenzéki feladat, érdek, és a felelősség közösségében van, pl. a parlament működési rendjét illetően. A kormánypárt a parlamenti rendszerben rendelkezik a jogi norma szabályozási felségjogával és a kormányvezetési funkciót ellenőrző felségjoggal is. A kormánypárt (pártok) liberális demokráciában a legfontosabb állami funkciókat illetően nagyobb állami közelségbe jutnak mint más pártok, elnyerik a legfelsőbb szervezési és döntési funkciókat, és együtt kell vinniük a párt és az állami politikát a párt bázisaira alapozva, bizalomban és egyetértésben, hogy azok meg legyenek valósítva.

A politikai összeférhetetlenség is érvényesül, amikor kimondják pl. hogy a párt "alkalmazottai" nem lehetnek valamely állami szerv tagjai, így érik el ugyanis pl. az alkotmánybíróság politikai semlegességét.

A *pártok, mint a jogi szabályozás tárgyai* témában meg kell említeni, hogy a jognak kell szabályozni a politikai pártok keletkezését és megszűnését; a felfegyverzett és katonailag szervezett pártalakulatokat be kell tiltani; a jogi szabályozásnak, vagy a jogi rendszernek elő kell írni a belső demokráciát és szabályozni kell az adományokat, a névtelen adományokat tiltani kell, valamint a párt jövedelmeit és az általa felvett hiteleket nyilvánosságra kell hozni, de lehetnek ellenszolgáltatás nélküli segítéyek is.

3. Következtetések az általános államtanba és a hazai államelméletbe foglalt ismeretanyag alapján.

a) Elfogadjuk, hogy az általános államtan, mint tudomány, amely általános és integratív szemléletet követ, tulajdonképpen bevezetés az alkotmányjogba, vagyis elemzi az alkotmányban használt politikai fogalmakat, kategóriákat, így alkotmánytani jellegű is. Úgy gondoljuk azonban, hogy ez a bevezető jelleg fennáll az államfilozófiát az államszociológiát, a közigazgatási jogot, a nemzetközi jogot, a pénzügyi jogot, az egyházjogot illetően is. Felvethető továbbá ez a jelleg a politikai tudományokat, illetve a politikai szociológiát illetően is stb.

b) Elfogadjuk, hogy az állam mint szociológiai, illetve normatív egység (entitás) is vizsgálható, és az hogy az államnak négy alapjellegzetessége van: 1) állam népe; 2) az állam területe; 3) az állam szuverén közhatalma; 4) az állam szervezete. A jog pedig hozzájárul ezen egység stabilizálásához. Megállapítható azonban, hogy a fentiek nem teszik feleslegessé az állam általános sajátosságainak vizsgálatát, azt, hogy az állam: történelmi kategória: hogy léte társadalmi szükséglet, amit az állam társadalmi rendeltetése fejez ki. (Céljai, feladatai): hogy funkcióin keresztül valósítja meg céljait és feladatait; hogy a fizikai kényszer legitím alkalmazásának monopóliumával és a kényszerítés formalizált specifikus eszközeivel rendelkező intézmény; hogy a néptől, a társadalomtól elkülönült, szuverenitással rendelkező közhatalom; hogy a munkamegosztás külön ágát képező szervezet, és végül a társadalmi, gazdasági környezetével sajátos kölcsönhatásban van. Fontos továbbá az államforma, különösen a jogállami demokrácia vizsgálata is, azon túl, hogy az állami szervezet vizsgálatánál felhasználható a szervezet-szociológiai ismeretanyag és fontos a politikai-jogi legitimitás vizsgálata is. Az államforma olyan megközelítése is jelentős, hogy az az egyedi államok bizonyos különös-közös vonásait fejezi ki absztrakt formában és hogy különböző összetevői vannak. Ezek az összetevők: 1) a kormányforma (amely az alkotmányban van rögzítve); 2) az államszervezet, amely az állam belső tagozódását jelenti, összefüggésben az unitárius illetve a föderatív államszerkezettel. E két fő elem azonban szoros kapcsolatban van a hatalom gyakorlás módszereivel és a benne résztvevő szervezett társadalmi infrastruktúrával.

c) Elfogadjuk az államcélok és a feladatok vizsgálatát is, de rendkívül fontosnak tartjuk ezek fogalmi bemutatását is. Az államcél ugyanis azt fejezi ki, hogy az államot vezető csoport szubjektíve mit tart szükségesnek az állammal elérni, hogy fennmaradjon. Az állami feladat pedig az államcél konkrétabb megfogalmazása, részekre bontása, azt fejezi ki, hogy az adott állami célt vagy célokat melyik állami szervnek és milyen eszközökkel, illetve hogyan kell megvalósítani, vagyis azok amelyek az adott állami szerv hatáskörét megalapozzák. Az állam funkciói (vagy fő feladatai) az állam tényleges tevékenységét és annak tényleges hatását fejezi ki, a "van" világhoz tartoznak és az állami tevékenység általános – közös – vonásait mint fő irányait jelöli. A

bemutatott megközelítés mellett más is létezhet, ami azonban összefügg az állami tevékenységforma és a társadalmi viszonyok összefüggő csoportjai közötti okozati összefüggéssel. A bemutatott védelmi és szociálpolitikai feladatok is az állami tevékenység fő irányaként foghatók fel, de mégis inkább beszélhetünk az állam gazdasági, politikai, kulturális és önépítő funkcióiról, összefüggésben az organizatórius funkcióival.

d) Elfogadjuk a szervezett társadalom mind demokratikus infrastruktúra fogalmát is, a politikai pártokkal, a tömegkommunikációs eszközökkel, az egyházakkal, az egyesülésekkel. Az egyesülések osztályozását illetően kiemeljük, hogy vannak például szabadidős, szociális, kulturális, tudományos, politikai, gazdasági egyesülések és fontos azok jogi szabályozása, a döntéseket befolyásoló szerepének vizsgálata. Fontosnak tartjuk még a jogállami demokráciában érvényesülő ellenállási jog bemutatását is. Az ellenállási jog ugyanis a jogállami demokráciában a különböző kormányzati döntésekkel szemben érvényesülhet jogilag előírt formában.

IGNÁC PAPP

ÜBER DIE ALLGEMEINE STAATSLEHRE

(Zusammenfassung)

Die Studie beschäftigt sich in erster Linie mit drei Themenkreisen. Erstens schildert der Verfasser die geschichtliche Ausbildung der Themen der allgemeinen Staatslehre von Buntschli zu Pernthaler. Zweitens schreibt er über den Inhalt einiger ausgewählten Themen gemäss der Schilderung von Gerster und Pernthaler. Diese sind vor allem: die charakteristischen Merkmale der allgemeinen Staatslehre als Wissenschaft; die Apperzeption des Staates als soziologische und normative Einheit; die allgemeinen Züge des Staatszwecks und der Staatsaufgabe; und die organisierte Gesellschaft als demokratische Infrastruktur. Zum Schluss zieht der Verfasser einige wissenschaftlichen Folgerungen im Spiegel der allgemeinen Staatslehre und ungarischer Staatstheorie.